CONTRIBUŢII DE ISTORIE CULTURALĂ

EUGEN GLÜCK

Istoria culturii româneşti s-a ocupat doar tangenţial de viaţa şi activitatea lui Otilia Marchiş (1873—1951) şi în special cu prezenţa ei în anumite publicaţii literare.

Din datele biografice pe care le avem reiese că s-a născut în anul 1873 în oraşul Carei, reşedinţa contemporană a comitatului Sătmar. Tatăl ei, George Marchiş (1836—1884), a funcţionat ca preot greco-catolic, fiind succesiv titularul mai multor parohii, iar cariera şi-a încheiat ca protopop în Carei. Conform obiceiului vremii numele respectiv de familie apare în texte maghiare în forma fonetizată „Márkus". Membrii familiei bărbaţi timp de mai multe generaţii au servit în biserica română-unită şi dintre ei s-au ridicat şi câteva feţe eccleziastice. În primul rând s-a remarcat Romulus Machiş arhidiacon şi apoi vicar de Satu Mare, mai târziu parlamentar la Bucureşti. El a devenit cunoscut şi prin activitatea lui opoziţională faţă de diaceza de Hajdudorog (1912—1919)[1].

La fel, figura în rândurile rudelor apropiate episcopul Mihail Pavel din Oradea (1879—1902). Este caracteristic că răspunzând urărilor Otiliei cu ocazia zilei sale onomastice o numeşte „iubita nepoată"[2]. Cu ocazia naşterii fiului ei în 1893, atât ea cât şi soţul ei Cornel Kozmutza au solicitat ca naşi pe Antoniu Sarkadi, canonic greco-catolic din Oradea[3].

Este neîndoios că asupra Otiliei s-a resfrânt atmosfera culturală promovată de tatăl ei, care a stat în legătură nemijlocită cu Iosif Vulcan, a susţinut mişcarea pentru creerea unui teatru românesc în Transilvania şi alte iniţiative culturale. Tot el a fost iniţiatorul asociaţiei învăţătorilor uniţi din zona Sătmarului[4].

Relativ tânăra Otilia Marchiş s-a căsătorit cu Cornel Kozmutza, născut în Homorod. El a fost angajat în administraţia austro-ungară din Bosnia-Herţegovina, la început ca secretar al oficiului poştal cezaro-crăiesc din Sarajevo şi apoi, director al întregului sistem poştal provincial. În anii 1901—1902, soţii Kozmutza au făcut o călătorie mai lungă în Extremul Orient. Fiind observatoare profundă a celor văzute Otilia Kozmutza prin scrierile sale a atras atenţia cercurilor literare privind Japonia şi China. Desigur evenimentele ulterioare, ca războiul ruso-japo-

---

[1] Lupta românilor din judeţul Satu Mare pentru făurirea statului naţional unitar român. Documente 1848—1918, Bucureşti, 1989, passim.

[2] Petőfi Irodalmi Múzeum (Muzeul Literar Petőfi), Budapest, lăsământul Bölöni (în cont. Bölöni), v. 4132/279, Silvestru Augustin Prunduş — Augustin Plaianu: *Catolicism şi ortodoxie românească. Scurt istoric al bisericii române unite*, Cluj-Napoca, 1994, p. 100.

[3] Bölöni, v. 4132/740.

[4] V. nota 1.

https://biblioteca-digitala.ro

nez (1904—1905) precum și ridicarea spectaculară a Japoniei au mărit interesul pentru subiectele respective.

Căsătoria ei însă nu a fost reușită. În urma divorțului, ea s-a dedicat cu desăvârșire vieții literare, începând să publice mai intensiv, adesea semnând cu pseudonime. O perioadă a îndeplinit și funcția de secretară a lui Anatole France[5].

La Paris a stat în legături apropiate cu Constantin Brâncuși, fiind adesea oaspetele atelierului acestuia. Tot acolo, l-a cunoscut și pe scriitorul Bölöni György, ulterior al doilea soț al ei[6].

La începutul lunii iulie 1903, a văzut lumina tiparului primul număr al revistei literare „Luceafărul", având redacția și administrația la Budapesta până în anul 1906, apoi până în 1920, la Sibiu. Proprietarul și totodată editorul revistei a fost Octavian Tăslăuan (1876—1942). În afară de preocupările sale literare și publicistice el era secretarul consulatului general al României din Budapesta. Alexandru Ciura a fost desemnat în funcția de redactor-șef, iar cel de responsabil Octavian Goga.

Legăturile între Otilia Kozmutza și redacția revistei Luceafărul s-a conturat în anul 1904. (fig. 1—12). În acest an, revista a apărut pe 408 pagini și a beneficiat decolaborarea unor personalități publicând un număr de materiale semnate de Octavian Goga (19), Ion Agârbiceanu (3), Ștefan Octavian Iosif (3) etc. Inițiativa colaborării cu Otilia Kozmutza s-a concretizat odată cu scrisoarea lui Octavian Tăslăuanu, datată din Budapesta la 3/16 iulie 1904. Interesul editorului revistei a fost suscitat de scrierile referitoare la Japonia, în urma recomandării chimistului Filipescu care lucra la Sarajevo, mijlocind redacției și câteva fotografii cu subiect nipon.

In urma contactelor repetate Otilia Kozmutza a autorizat redacția Luceafărul ca să dea la tradus materialele ei publicate în revista „Új Idők", în care s-a ocupat cu specificul artei japoneze. Mai mult, în urma intervenției ei, prin intermediul profesorului Lyka, istoric de artă de origine macedoromân redacția a ajuns în posesia fotografiilor aferente, fără să fie necesară vreo remunerație.[7]

Ca urmare Luceafărul a publicat în cursul anului 1904, trei materiale provenite de la Otilia Kozmutza[8]. Dintre acestea primele două au fost imprimate în numărul combinat 14—16. Una cuprinde o descriere a călătoriei efectuată în principala insulă japoneză Hondo ceea ce oglindește și titlul articolului „Iochohama-Tochio". Al doilea material este intitulat „Despre arta Japoneză"[9].

În perioada următoare, legăturile au fost menținute, Otilia Kozmutza a cerut sprijin din partea lui Octavian Tăslăuanu cu privire la intenția ei de a oferi Carmen Sylvei niște tablouri japoneze. De asemenea a insistat pentru prezentarea activității renumitei actrițe Agatha Bârsescu în coloanele Luceafărului.

[5] Memoriile sale au fost publicate în volumele „Anatole France barangolásai" (Peregrinările lui Anatole France), Budapest, 1925, „Anatole France sétái" (Plimbările lui Anatole France), Budapest, 1928.

[6] Nina Stănculescu: *Brâncuși*, București, 1981, p. 69.

[7] Bölöni, v. 4132/788/1, 2, 3, 4.

[8] p. 256—259, 265, 268—270.

[9] p. 294—295.

https://biblioteca-digitala.ro

Budapesta, 12/25 Julie 1904.

Prea Stimată Doamnă,

Vă rog iertați-mă că în calitate de necunoscut îmi permit a Vă deranja și a doua oară.

În ultimul număr al revistei „Uj Idők" am citit frumosul Dvoastre studiu „Despre arta Japonezilor", care mi-a plăcut foarte mult, și aș dori să-l public în numărul proxim (15 Aug. nou) al revistei noastre „Luceafărul", al cărui conducător sînt eu. Îmi permit deci a Vă ruga respectuos să binevoiți a-mi acorda autorisația cuvenită pentru a-l putea traduce și reproduce. Mi-ar plăcea mult, dacă fără

./.

cheluelii mari aș putea reproduce și acvarelele din „Uj Idők", Nr. 30 pag. 80-81. Poate ați le-ar împrumuta graiul acestei reviste, dacă i-ați scrie D-voastră câte-va rânduri.

Profit de această ocasie pentru a Vă mai adresa câteva rugăminți. Eu aș vrea să scriu un studiu-comunicare asupra Japoniei, pe care cetitorii obicinuiți ai Suceafănului n'o cunosc. Aceasta însă n'o pot face decât pe baza lecturilor. N'ați bine-voi să-mi recomandați D-voastre niște cărți în limba franceză sau germană? Traduceri din poezii japoneze, nu ne-ați

Petőfi Irodalmi Múzeum

https://biblioteca-digitala.ro

putea recomanda? De sigur da!
Sper că veţi fi aşa de amabilă, Prea Stimată Doamnă, să
ne daţi şi nouă mînă de ajutor,
ca să informăm, după putinţă,
şi publicul romînesc despre
Sfînţii din Japonia.
Răspunsul, vă rog, să binevoiţi
a mi-l trimite la adresa de mai
jos. Primiţi, vă rog, Prea Stimată
Doamnă, asigurarea preaînaltei
mele stime,

Al Vostre devotat.

A. C. Tăslăuanu

Secretaire du Consulat Général de
Roumanie à Budapest (Thonet hof)
2. II. 19

https://biblioteca-digitala.ro

Stimată Doamnă,

Scrisoarea Voastră din urmă mi-a surprins plăcut. Articolul trimis îndată ce mi va permite timpul îl voi trăduce și-l voi publica, împreună cu clișeele și desenurile le voi avea dela Domnul Lyka.

În ceea ce privește frumoasa Voastră intențiune de a trimite M. S. Reginei tablouri japoneze, vă sfătuesc să le adresați Doamnei Okanogami — adresa exactă o veți pe pagina a patra —. De regula D-sa primește lucrurile destinate M. S. Reginei. În petiția scrisă franțuzește o să amintiți c'ați fost doiani în Japonia și ați făcut studii la fata Iziului. Voastră cunoașteți foarte bine limba franceză și prin urmare nu mă încumet să scriu cu ocazia petiției. Voastră desigur aveți s'o faceți foarte bine. Permisiunea de a dedica M. Sale cartea o veți s'o obțineți, fiindcă

Carmen Sylva îi place lucrurile de asemenea natură. Recomandațiune n'ar strica s'aveți, dar părerea mea este că mai bună recomandațiune ca lucrările Dvoastre s'o să găsească. Regina e specialistă în pictură și știe aprecia. –

Vă rog scrieți-mi ce hotărîre ați luat. Lucrăfănul reclamat de Dvoastră Vi l-am trimis imediat. Cred că l-ați primit. Revista din București în care se vorbește de Dvoastre s'am primit-o încă, deși am cerut-o de două ori. Nu de mult, cel mai important ziar cotidian din București „Voința Națională" a reprodus din „Lucrăfănul" scrisa Dvoastre Tochio-Jochonama. Vedeți că lumea Vă iubește!

Dacă veți prin Budapesta să mă anunțați. Mie mi-ar plăcea foarte mult dacă V'ați opri pe-un moment ca să mai povestim. Cine știe, poate veți putea?

Petőfi Irodalmi Múzeum

https://biblioteca-digitala.ro

Îndată ce o să am timp am să merg în persoană la Domnul Lytka și îl rog să-mi pună la Dispoziție toate cele dorite de Dvoastră și apoi și în Ancapărul.

Rugându-Vă să primiți asigurarea prea distinsei mele stime

Viena, 13/25 Februarie

devotat:

Al. Tilman

Hochwohlgeb.

Frau von Kozmutza

c/o bei: Dr. Ludwig Nervenarzt

München

Franz Joseph str. 13

https://biblioteca-digitala.ro

Prea Stimată Doamnă,

Domnul Silipescu, chimist în Sarajevo, a avut deosebita amabilitate a ne atrage atenţiunea asupra importanţei D. Voastre lucrări. El binevoit a ne trimite chiar şi nişte clişee, reprezentând scene din viaţa Japonezilor.

Noi aveam de mult intenţiunea de a Vă scrie, rugându-Vă să binevoiţi a colabora la revista noastră, pe care ne dăm toată silinţa s'o redactăm în spirit mai modern. Năcazurile redacţionale şi mai ales cele administrative ne-au împedecat

dela aceasta. Cu atât suntem mai plăcut surprinși de faptul că D-voastră ați avut bunăvoința de a ne împlini această dorință a noastră fără intervenirea directă de partea-ne.

Numărul viitor al „Luceafărului", care va apărea la 1 August vechiu, îl va ocupa pe larg de Japonezii. În acest număr va intra și materialul trimis de D-voastră prin D-l Filipescu.

Mă folosesc de acest prilej pentru a Vă ruga Să binevoiți a ne trimite impresii de călătorie sau alte studii cari ar putea împodobi numărul amintit.

https://biblioteca-digitala.ro

D-Voastră puteţi să scrieţi în limba care o înţelegeţi mai bine: germană, franceză, engleză, noi le vom traduce. În acest caz, vă rog, însă să aveţi gentileţa a ne trimite de cu vreme.

Cred că o să-mi permiteţi a Vă cere un amabil răspuns în această privinţă, în care V'aţi putea ocupa şi de eventualele propuneri ce le-aţi avea referitor la redactarea numărului japonez.

Mulţumindu-Vă cu anticipaţie pentru bunăvoinţa şi rugându-Vă binevoiţi a mă ierta pentru întârzierea acestei scrisori, sunt al Dvoastre

Kyoto, 3/16 VII 904. devotat Slujitor,

OTAT Aslanian

https://biblioteca-digitala.ro

Prea Stimată Doamnă,

Primiți, Vă rog, sincerele mele mulțumiri pentru anualitatea sprijin ce binevoiți a-l da revistei noastre „Luceafărul".

Domnul Lyka ne-a pus la dispoziție clișeele publicate în Nj Idok. Sper că voi face o mare surprindere cititorilor noștri prin publicarea lor.

Împlinindu-mi, Vă rog, acum și o mică rugăminte de natură mai delicată. În numărul în care vor apărea lucrările DVoastre, vrți publica și fotografia ce ați binevoit a-mi trimite. Am început să scriu și o scurtă informație asupra vieții și activității DVoastre; dar tocmai acolo, unde aveam nevoie de date m'am oprit, fiind informațiile din Gazeta de Duminică prea insuficiente. Vă rog, completați-le DVoastre și mă poreți-mi-le fără de

https://biblioteca-digitala.ro

poate mai curînd.

În ce privește dorința D-voastre de a publica un studiu asupra D-soarei Agata Bârsescu, sînt în plăcuta poziție de a vă împărtăși, că o voiu face. Am mai pe-un specialist și oarecum coleg al D-sale, actorul nostru Zaharie Bârsan. Va scrie un studiu asupra D-sale. Voiu publica atunci și mai multe fotografii - speram.

La celelalte chestiuni ale dvs. în prețuita D-voastre revistare, permetți-mi, vă rog, să vă răspund peste câteva zile. Ele merită să fie mai pe larg tratate, iar acum momentan sînt foarte ocupat și la oficiu și la redacție.

În așteptarea răspunsului D-voastre amabil, sînt al D-voastre

devotat Senator

Bucureşti, 3/III 904.

N. C. Ionescu

https://biblioteca-digitala.ro

Redacţia şi personal Octavian Tăslăuanu ar fi dorit să familiarizeze publicul românesc cu activitatea literară a Otiliei Kozmutza. În perioada respectivă un portret amplu a apărut în răspânditul „Vasárnapi Ujság". Preluarea acestui material însă nu a fost posibilă deoarece nu a cuprins toate elementele legate de exigenţele redacţiei. Desigur ei doreau să sublinieze originea română a scriitoarei. În final a apărut portretul sub semnătura „T" (Octavian Tăslăuanu), cu titlul „O româncă în Japonia. Doamna Otilia de Cosmuţa".

Între timp materialele scriitoarei au fost apreciate şi în alte direcţii. Tocmai Octavian Tăslăuanu i-a atras atenţia asupra faptului că ziarul bucureştian „Voinţa Naţională" a republicat materialul referitor la itinerariul dintre Iokohama-Tokio.[10]

In epoca respectivă în viaţa literară bucureştiană un rol de catalizator i-a revenit revistei „Semănătorul", având într-o etapă în frunte pe Nicolae Iorga. Pe lângă tendinţa reînnoirii literaturii române, redacţia a manifestat o mare deschidere spre valorile literare europene şi chiar mondiale. Intr-o perioadă, anume de la 1 iunie 1905, între colaboratorii permanenţi ai revistei a figurat şi soţia poetului Ştefan Octavian Iosif, născută Natalia Negru (1882). Plecată temporar la Tecuci la părinţii ei, din cauza dificultăţilor financiare ale familiei, împreună cu fiica lor Corina s-a putut întoarce în capitală, tocmai datorită faptului că redacţia „Semănătorului" i-a oferit un post de traducătoare, precum şi un anumit spaţiu pentru încercările ei literare.[11]

In cursul activităţii ei a reuşit să contacteze pe Otilia Kozmutza în vederea colaborării la revistă. Ca urmare în anul 1906 „Semănătorul" a publicat două scrieri cu titlul „Impresii din Tokio". Prima a apărut în numărul 9 şi poartă menţiunea că textul respectiv a fost tradus după un exemplar al manuscrisului francez al autoarei, iar traducerea aparţine Nataliei Iosif. Al doilea articol a fost imprimat în numărul 32 şi are doar menţiunea traducerii de către Natalia Iosif, fără altă precizare.[12]

Desigur activitatea scriitoarei Otilia Koznutza conţine încă multe elemente inedite care merită cercetări.

CONTRIBUTIONS D'HISTOIRE CULTURELLE

(Resumé)

Cet étude-ci est une contribution à la connaissance de la vie et de l'activité d'Otilia Marchiş, importante figure de la littérature roumaine au commencement du XX-e siècle.

Elle est née en 1873, dans la ville Carei, comme fille du prêtre greco-catholique George Marchiş, qui est devenu arhiprêtre de Carei. Sur Otilia s'est réfléchi

[10] Bölöni, 4132/788/4.

[11] Ion Roman: *Şt. O. Iosif*, ELP, 1966, p. 80—89, XI, XXXIV; Mircea Ioanid: *Introducere în opera lui Ştefan O. Iosif*, Bucureşti, 1977, p. 20.

[12] Titlul original: *„Impresii din Tokio"*.

https://biblioteca-digitala.ro

l'atmosfère culturelle de son père qui a tenu la liaison avec Iosif Vulcan. Mariée relativement jeune à Cornel Kozmutza, elle a eu l'occasion de faire un long voyage dans l'Extreme Orient, voyage reflété dans ses écrits littéraires.

Aprés l'échec de son mariage elle s'est dédié exclusivement à la vielittéraire. Elle a été pour une période, la secrétaire d'Anatol France. Elle a colaboré à la revue litéraire „Luceafărul", à la revue „Semănătorul" qui a eu sa tête Nicolae Iorga.

https://biblioteca-digitala.ro